

YMMÄRRYKSEN PARANTAMISESTA

Benedictus de (Baruch) Spinoza

Ymmärryksen parantamisesta

Benedictus de (Baruch) Spinoza

Ymmärryksen parantamisesta

(Tractatus de intellectus emendatione)

R.H. Elwesin englanninkielisestä käännöksestä (1883)

On the Improvement of Understanding

Suomentanut: Jarmo Pystynen

© 2021 Jarmo Pystynen)

Kannen suunnittelu: Jarmo Pystynen

Sisuksen taitto: Jarmo Pystynen

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-805-001-8

Suomentajan esipuhe

Monet meistä ovat vakaasti sitä mieltä, että muut ihmiset eivät osaa käyttää järkeään. Huudahdus ”mitä järkeä tuossa on?” ei ole mikään harvinaisuus ja vahvistanee väitteeni. Tältä pohjalta uskoisin Spinozan ymmärryksen parantamiseen tähtäävän hankkeen olevan edelleen ajan-kohtainen. Vastaavatko 350 vuotta sitten kehitellyt vaikkakin

keskenjääneet ohjeet millään lailla nykypäivien haasteisiin, on sitten toinen asia.

Spinoza on luultavasti kirjoittanut tässä käsitellyn teoksen *Tractatus de intellectus emendatione* (jatkossa TIE) vuosina 1660-63 mahdollisesti johdannoksi samoihin aikoihin työn alla olleeseen *Lyhyeen tutkielmaan (Korte Verhandeling van God, de Mensch en des Zelfs Welstand)*. Jälkimmäisen hollanniksi kirjoitettu kopio löytyi vasta 1800-luvulla, joten Spinozan alkuperäisen tekstin osuudesta ei ole varmuutta. Kummankaan teoksen kirjoitusajankohdasta tai valmistumisesta ei myöskään ole tarkkaa tietoa.

Kenen tahansa kirjailijan saati sitten maineikkaan filosofin keskenjääneen nuoruudentyön suomentaminen herättäneen kahdenlaisia ääri-reaktioita. Voidaan ajatella, että on kiinnostavaa nähdä, miten hän nuoruuden innokkuuden aikana ilmaisi ajatuksensa. Tai voidaan kysyä, onko tarpeen kääntää työtä, joka jopa tekijän itsensä mielestä oli jossain mielessä keskeneräinen, ja jonka perusteemat hän myöhemmissä teoksissaan hioi puhtaammiksi ja osin korvasi muilla, paremmilla käsitteillä?

Oma motivaationi tähän käännöstyöhön oli selvä : innokkaana Spinoza-fanina oli pelkästään ilo päästä kokeilemaan hänen tekstinsä kääntämistä. Se antoi vapaa-ajalleni mielenkiintoista tekemistä. Lisäksi uskon että Spinozalle löytyy myös uusia lukijoita, kun hänen monesti haasteellista tekstiään voi lähestyä suomen kielellä.

Spinoza uskoi vakaasti, että kaikki ajateltavissa olevat asiat voidaan ymmärtää ajattelemalla oikein ja täsmällisellä tavalla. Tätä käsitystä on perustellusti kritisoitu. Näet, jos mielemme rakenne ja sitä säätelevät lait määräävät meidät ajattelemaan tietyllä tavalla – Spinozan itsensä mukaisesti– lienee selkeästi ja tarkasti niin, että tällöin olemme oman ajattelumme reunaehtojen vankeja.

Spinoza esittää menetelmänsä olevan sama asia kuin ”pohdittu ymmärryksen tila” eli että soveltamalla ajatteluun kurinalaisesti tiettyjä sääntöjä, voidaan ymmärtää asioiden syvin luonto. Juuri tätä kaikkea on olla rationalisti, joksi Spinozaakin kutsutaan.

Kuvittelu ja ymmärtäminen ovat eri lakien alaisia. Jonkin asian kuvittelemisen ei tarkoita sen ymmärtämistä, ja tästä virheestä Spinoza muistuttaa TIEssä monessa kohtaa. Hän tuntuu tajuavan joitain ihmisen psykologian luontaisia virtailuja tosi hyvin.

Tietyn perspektiivin luennassa Spinoza vaikuttaisi kirjoittaneen pikemminkin tuleville, aikalaisiaan älykkäämmille ihmisille ja tässä(kin) hän toimi tavallaan Nietzschien edelläkävijänä, vaikkei samalla tavalla aiettaan julistanut. Kun Spinoza TIEssä kirjoittaa : ”Me emme myönnä tai kiellä jotakin asiaa, vaan asia itse myöntää tai kieltää jotakin meissä.” , voi moni löytää tässä selkeitä yhtymäkohtia Nietzschien aforismeihin. Näiden kahden herran ajattelun samankaltaisuuksista ja eroista on runsaasti kirjallisuutta aiheesta kiinnostuneelle.

Kun Spinozaa aikoinaan 1660-1750 pidettiin kauheana ateistina ja pahana miehenä, kääntyi ilmapiiri likimain vastakohdakseen seuraavien kahdensadan vuoden aikana lukuisten häntä ihannoivien kirjoitusten ja kirjojen seurauksena. Tästä on luettavissa kommentaaria miltei jokaisesta hänen filosofiaansa käsittelevässä opinäytetyössä tai elämänkerrassa viimeisten sadan vuoden ajalta. Annan vain yhden esimerkin runsaudenpulassani. Albert Einsteinin pseudoväyn Rudolf Kayserin, maineikkaan Weymarin tasavallan kirjallisuuden tuntijan, kirja *Spinoza –Portrait of a Spiritual Hero*

(1946) – on niin täynnä hehkutusta Spinozan erinomaisuudesta, että jopa hänen nykyisten faniensa tulisi noloa.

Tähän asiointilaan on jossain määrin vaikuttanut hänen kirjallisen jäämistönsä toimittaminen, johon ansioituivat tai toiselta kannalta katsoen, syyllistyivät hänen ystävänsä, kun he rankalla kädellä ilmeisesti jakoivat Spinozan kirjeenvaihdon ja muun ei-filosofisen aineiston jyvii eli hyviin julkaistaviin ja akanoihin, siis hävitettäviin dokumentteihin. Emme siis koskaan saane tietää, mitä mieltä hän oli esimerkiksi vuosien 1665-1666 Sabbatai Zevin aikaansaamasta messiasysteriasista, joka sai jopa Amsterdamin pörssin sekaisin juutalaisista itsestään puhumattakaan, tai miten Amsterdamin juutalaisen seurakunnan toiset, hieman Spinozan ideoiden kaltaisia ajatuksia esittäneet Juan de Prado, ilmeisesti Spinozan läheinen ystävä tai toinen *cheremin* saanut Uriel da Costa vaikuttivat Spinozan teemoihin. Latinan kielen ja melko varmasti myös muiden ideoiden opettaja Franciscus van Enden ja hänen tyttärensä Clara Maria, johon nuoren Baruchin meille kerrotaan olleen ihastunut, voisi ajatella olleen esillä jollain tavalla Spinozan jäämistössä.

Colerus kertoo Spinozan piirros- tai luonnosvihkoista, joihin hän sommitteli taitavia kuvia vieraistaan, ja ainakin näiden luonnosvihkojen kohtalona oli palaa tulesa. Itse jopa epäilen, että Spinozalla oli, systemaattisena miehenä, tapana pitää jonkin sortin päiväkirjaa tai muistivihkoa, johon hän merkitsi ideansa muistiin tunteistansa ja aikalaismuistioista puhumattakaan. Tämä on sinänsä huono hypoteesi, kun sitä ei voida todistaa sen enempää oikeaksi kuin vääräksi, ja se on näin TIEn antaman oikean ajattelun vastainen...

Niin tai näin, nykyinen jalon ja hyväntahtoisen filosofin sädekehä, jota lukuisat modernit kirjoittajat kiillottavat, ei ihan TIEssä vielä ollut vahvimmillaan.

Nuoruuden piikkiin lienee pantava erityisesti kohdat 47 ja 48, joissa Spinoza pitää ilmeisesti hänelle ongelmallisia skeptisiä ihmisiä älyllisesti tyhjinä automaatteina täysin *ad hominem*-argumentaation

tyyliin. Tällaista suoraa puhetta ei enää esiinny näin selkeästi hänen myöhemmissä teoksissaan, vaan niissä kritiikki ja kimmastuminen on luettava rivien välistä ja vihjeiden kautta. Tieteen tekemiseen on hänellä TIEssä myös selkeän mustavalkoinen kanta : kaikki sellaiset tieteelliset pyrkimykset, jotka eivät edesauta inhimillisen täydellisyyden ihanteen saavuttamista, on hylättävä hyödyttöminä.

Joitain lyhyitä kommentteja :

-*Kuvittelu* ei Spinozalla ole pelkästään mielikuvitusta, vaan siihen liittyy tietty ruumiin tila.

-Kuvitteluun ei sellaisenaan liity erehdystä

-*Tahto ja ymmärrys* ovat yksi ja sama asia

-*Universaalisitteet* ovat epäadekvaatteja yleistyksiä eli kukin muodostaa ne omalla tavallaan; ne eivät ole kaikille yhteisiä kuten järki

-*Adekvaatti* idea tai ajatus tarkoittaa täysin riittävästi muotoiltua ajatusta eli sitä ei tarvitse selittää enempää

-*Jatkuvan kehityksen metodi* on tavallaan evoluutioteorian ennakkointia; monimutkaiset asiat ja oliot kehkeytyvät yksinkertaisemmista

-Yhteiset käsitteet eli ”yleiskäsitteet” ovat järjen perusta, ja ne keksitään tai löydetään vasta osioissa 99-101, joissa niitä kutsutaan ”pysyviksi ja ikuisiksi asioiksi”.

-Spinoza ei tunnusta totuuden koherenssiteoriaa. Hän selkeästi sanoo totuuden olevan siinä, että idea vastaa todellisuutta. Sen sijaan hän kyllä myöntää selittämisen olevan koherenssin piirissä.

-Matematiikka on Spinozalle korkein totuuden lähde. Se antaa täydellisimmän selityksen sikäli kuin sen kyvyt siihen yltyvät ja sen abstraktioiden rajat antavat myöten.

Käännösvalinnoista ja viitteiden puuttumisesta

Jo teoksen nimeäminen tuotti minulle lievää päänsärkyä. Latinan "emend" merkitsee sekä korjaamista että parantamista. Englannin-kielinen termi "improvement" voisi viitata myös kehittämiseen.

Sanan "mind" olen kääntänyt kategorisesti "tajunnaksi" kuten Vesa Oittinen suosittaa. Sanaa mieli voisi myös paikoittain käyttää sikäli kuin Spinozan voisi tulkita tarkoittaneen sekä tietoisesta tiedostamattoman toimintaa yhdessä. Suomenkielen "mieli"–sanalla on kuitenkin sellaisia merkityksiä, jotka englannin kielen mind-sanalta ymmärtääkseni puuttuvat.

"True idea" – "False idea" - vastakkainasettelu on hankala tapaus. Onko toden idean vastakohta idea, joka on epätosi, virheellinen, väärä, teennäinen, valheellinen vai mikä? "Virheellinen" kuulostaa tavallaan pieneltä erheeltä, jonka oikaisemalla idea muuttuisikin todeksi. "Väärä" taas omissa korvissani on niin pahuksenmoisesti sotkettu, suorastaan virheellisyyttään maailmalle huutava idea, ettei sekään tunnu sopivalta. "Teennäinen" vaikuttaa teennäiseltä. "Valheellinen" viittaa tavallaan tietoiseen harhauttamiseen, jota TI:ssä ei pääsääntöisesti tarkoiteta. "Epätosi" ei sekään ole täydellinen termi viitatessaan vahvasti logiikan keinotekoiseen maailmaan, mutta se on nähdäkseni paras vaihtoehto, ja ennen kaikkea myös Oittisen Etiikka-suomennoksessaan käyttämä. Ongelma syntyy viime kädessä juuri Spinozan mainitsemasta kielen ja sanojen ominaisuudesta, siis että jokainen antaa edellä mainituille sanoille oman merkityssisältönsä, koska ne eivät ole yhteisiä käsitteitä eli "pysyviä ja ikuisia asioita".

Spinoza ei Etiikassaan kirjannut viitteitä ja noudatan samaa kaavaa. Tässä esipuheessa mainitut henkilöt ja asiat on helposti hakukoneilla löydettävissä ja selvitettävissä, minkä takia en ole nähnyt vaivaa akateemisen viiteluettelon rakentamiseksi. Ja kun TIEn aiheena on ymmärryksen parantaminen, jätän lukijalle kotitehtäväksi selvittää itse kaikki epäselvät asiat.

Jarmo Pystynen

Tractatus de intellectus emendatione jäi Spinozalta kesken. Hän ilmeisesti huomasi osan siinä esitetyistä ajatuksista olevan jo epätarkkoja tai vanhentuneita verratessaan niitä varsinaisessa päätyössään Etiikassa tekemiinsä johtopäätöksiin. Tähän "Tutkielmaan älyllisten kykyjen parantamisesta" kuitenkin jatkuvati viitataan Spinoza-tutkimuksessa, joten mikään täysin turha teos ei ole kyseessä. Lasinhioja-filosofimme kertoo tässä seikkaperäisesti, miten ajatella oikein ja välttää ilmeisimpiä älyn karikoita. Paikoitellen Spinoza ilmaisee selkeää vimmastumista älyltään itseään heikommiksi pitämiensä ihmisten ajattelua kohtaan, mikä kertonee nuoruuden intomielisyydestä ja paljastaa Spinozasta sellaista särmää, mitä on ehkä haluttu hioa sileämmäksi modernissa Spinoza-ihailussa.

BoD

9

789528 050018